

Oponentní posudek na disertační práci

Název: **Alexander Schmemmann's Ecclesiology: Witnessing the Crisis within the Orthodox Church**

Autor: Cristian Panaiteșcu

Cílem předložené disertační práce je prozkoumat eklesiologii pravoslavného teologa otce Alexandera Schmemanna v souvislosti s krizí uvnitř pravoslavné církve při jejím vstupu do západního světa po občanské válce v Rusku (str. 7). Disertační práce je velmi přehledně členěna do čtyřech kapitol, z nichž každá je zakončena shrnutím.

V první kapitole nás autor nejprve uvádí do Schmemannova života. Nejedná se zde o pouhou biografii, ale o interpretaci Schmemannova života v širším kontextu míst, ve kterých žil, lidí, které potkal, a událostí, které se staly součástí jeho života. Autor v této kapitole analyzuje, jak ztráta domova spolu s jurisdikčním roztržštěním pravoslavné církve a novým kulturním prostorem ovlivnily Schmemannovu duchovní cestu a teologii, respektive eklesiologii. Z tohoto důvodu autor volí metodu, kterou nazývá biograficko-teologická (str. 11). Zvolená metoda mu dovoluje dobře interpretovat souvislosti mezi širším kontextem a jeho vlivem na formování Schmemannových teologických postojů a také na způsob, jakým se krize uvnitř pravoslavné církve odrážela přímo v Schmemannově životě a naopak jakým způsobem na ni zpětně reagoval. Autor tuto vzájemnou provázanost například dobře vystihuje na vztahu mezi absencí výuky homiletiky na Institutu sv. Sergeje a Schmemannovým pozdějším pochopením liturgického života (str. 25) či na provázanosti Schmemannova rodinného života s jeho učením o církvi ve vztahu ke světu (str. 31 a 32). Většina zvolených stěžejních bodů Schmemannova života v jednotlivých podkapitolách je výstižná a přímo se vztahuje se k samotnému tématu disertace. V několik málo podkapitolách se souvislosti vytrácí a text působí roztržštěně jako například v podkapitole popisující vztah mezi konfliktem se Sergejem Bulgakovem a Schmemannovým odchodem do Ameriky (str. 37-38). Některé podkapitoly by si zasloužily hlubší doplnění jako například podkapitola „A Priest Among His Fellows“ (str. 47- 48) a někdy by textu prospělo spojení podkapitol, jako například podkapitoly „Broadcasting to Russia (str. 47) a „Schmemann's Perception of Russia“ (str. 52-53). Celkově je první kapitola ucelená a dobře čtenáře svými důrazy připravuje na kapitoly následující. Je z ní také zřejmé, že autor se velmi dobře orientuje v Schmemannových denících *Journals*.

První kapitola je odrazovým můstkem ke kapitole druhé, ve které se autor věnuje třem hlavním postavám, které formovaly Schmemannovu eklesiologii. Jmenovitě Nikolaji Afanasjevovi, Cyprianu Kernovi a Georgiji Florovskému. Pokračuje ve stejné metodě jako v

kapitole první, aby mohl lépe ukázat, jak širší historicko-kulturní kontext ovlivnil i ostatní zaangażované postavy, které musely rovněž duchovním životem a teologickou reflexí reagovat na krizi uvnitř vlastní církve. V textu výstižně ukazuje, jak jejich teologické postoje ovlivnily vlastní Schmemannovu eklesiologii, ať v souhlasu či ve vymezení. Nejvíce se soustředí na vliv Nikolaje Afanasjeva a jeho pohled na eucharistii jako střed života církve, kterou Schmemann přebírá. Zastává se také u Afanasjeva výkladu kanonického práva a termínu kanonické vědomí církve, se kterým později Schmemann pracuje ve vztahu církve a světa (str. 78). Autor také ukazuje na provázanost Afanasjeva statického pojetí kánonu církve bez důrazu na historickou podmíněnost s pozdějším Schmemannovým eschatologickým pojetím tradice, která pro něj v konečném důsledku zůstává uzavřená (str. 79). Dále autor poukazuje na to, jak Cyprian Kern ovlivnil Schmemannův pohled na vztah mezi liturgickou teologií a patristikou s důrazem na eucharistii jakožto teologický střed (str. 86). Kromě toho také ukazuje, jak Kern podnítl Schmemannův důraz na pastorální teologii. Naposled se věnuje Florovského interpretaci konceptu „návratu k otcům“ coby cesty z „babylónského zajetí“ církve. Autor si dobře všímá, že historické pojetí krize u Florovského bylo odrazovým můstkem pro Schmemannovo pochopení krize na úrovni eschatologické a liturgické. Jestliže pak Florovskij viděl řešení v návratu k církevním otcům, Schmemannovi jeho pohled pomohl vidět řešení v liturgii a liturgickém slavení církve (str. 109).

Ve třetí a čtvrté kapitole autor přechází na základě prvních dvou kapitol k vlastnímu výkladu Schmemannovy liturgické teologie a s ní související eklesiologické kosmologie. Třetí kapitola se soustředí zejména na Schmemannovy snahy o obnovení liturgické zkušenosti coby řešení krize uvnitř pravoslavné církve (str. 112). Z tohoto důvodu se celá kapitola dotýká mnoha témat, které s liturgickou obnovou života církve a liturgickou eklesiologií souvisí. Autor nejen umísťuje Schmemannovu liturgickou eklesiologii do širšího kontextu ve vztahu k západní teologii, ve vztahu k církevním otcům, ale interpretuje i Schmemannovu vlastní zkušenost s liturgickým životem církve a jeho teologickou reflexi, která ovšem není vždy jednotná a jasná. Z tohoto důvodu autor musel v Schmemannově díle vystopovat konkrétní teologická témata související s liturgickou teologií a logicky je uspořádat. Postupuje od Schmemannovy interpretace liturgické zkušenosti a jeho definice liturgické krize k Schmemannovu vlastnímu teologickému pojetí liturgie zahrnujícím liturgický strukturalismus. Dále navazazuje dalšími tématy jako jsou role eucharistie coby středu liturgického slavení v rámci liturgického času, role subjektu v liturgické zkušenosti, Schmemannovou interpretací *lex orandi est lex credendi*. Neopomíjí také Schmemannův kritický pohled na mnišskou cestu a jeho pojetí svobody uvnitř církve coby

zakořeněné v tajemství. Kapitulu uzavírá Schmemannovou syntézou teologické a liturgické zkušenosti spolu s její reformou skrze návrat k otcům.

Čtvrtá kapitola v návaznosti na třetí zkoumá Schmemannovo pojetí vztahu církve a světa, který je na jedné straně pozitivní, neboť svět v sobě nese svátostnost. Na druhé straně je církev ohrožena sekularismem. Jako v předchozí kapitole nás autor nejprve uvádí do širšího kontextu, ve kterém se Schmemannova kosmologie formovala, jak ve vztahu k západu, tak k pochopení vlastní tradice a jejího možného vývoje. Podobně jako v předchozí kapitole autor Schmemannovu kosmologii zachycuje do jednotlivých podkapitol. Věnuje se Schmemannovu pochopení smyslu celého stvoření, pochopení sekularizace i spásné roli Krista ve vztahu člověka ke světu a tomu, jak je vykoupené lidstvo manifestováno v liturgickém slavení církve. Následuje také několik témat vztahujících se k svátostnosti světa - například liturgická struktura svátostnosti světa, křestní eklesiologie, pneumatologie, mariologie a role rodiny ve svátostném pochopení světa.

Autor se v obou předešlých kapitolách snaží o systematický pohled, i když jak sám přiznává, sám Schmemann není vždy ve svých argumentech koherentní a jeho jazyk se často blíží poezii (str. 114-115). Přesto se autorovi podařilo dát oběma kapitolám smysluplnou osnovu a analyzovat všechna potřebná témata. Kapitoly jsou navíc vyvážené i co do jejich délky. Obě jsou doplněné o hojné citace z Schmemannových spisů. V některých případech by bylo dobré kritické hlasy, které se objevují pouze v poznámkách pod čarou, začlenit i do hlavního textu práce a detailněji s nimi pracovat, jako je tomu například v případě Schmemannova zúženého pohledu na tradici viz str. 189.

Po formální stránce se objevují občasné chyby v poznámkách pod čarou: například autor opakovaně používá zkratku *idem* či *ibid* bez velkého písmena na začátku poznámky pod čarou, velmi často neodkazuje k částem knih jako například v poznámce pod čarou 4, 35, 64, 68, někdy opomíjí celé jméno autora u první zmínky v poznámce pod čarou viz poznámka číslo 157, 182, v některých případech text vyžaduje podrobnější členění na odstavce, což by prospělo i logice obsahu například str. 23 a 37.

Hodnocení:

O Alexanderu Schmemannovi byla publikována řada článků, knih a disertací, jak dosvědčuje i seznam primární a sekundární literatury v závěru autorovy práce. Pro Cristiana Panaitescu bylo zajisté těžké nalézt svůj vlastní svébytný hlas a neopakovat již napsané. Myslím, že se mu to v práci podařilo. Nejen, že autor věrně interpretuje Schmemannovy myšlenky ve světle „krize pravoslavné církve“ se všemi jejími projevy, ale přispěl do diskuze o otci Alexanderu

Schmemannovi svým originálním hlasem. Nikoliv pouze díky zvolenému tématu, ale i skrze metodu, kterou si za tímto účelem zvolil. Podařilo se mu propojit život teologa a kněze s jeho teologickými názory. Je zřejmé, že metoda i téma vychází z vlastní autorovy zkušenosti života uvnitř pravoslavné církve. Na druhou stranu má metoda sama o sobě i svá úskalí, neboť by mohla vést pouze k rozboru souvislostí a popisu životních událostí bez hlubší teologické analýzy. Autor si je této hrozby dobře vědom, proto je třetí a čtvrtá kapitola podaná systematictější způsobem, aniž by přišla o návaznosti na pozorování z prvních dvou kapitol. V závěru práce se pak autorovi podařilo nejen shrnout všechny čtyři kapitoly, ale podrobit některé Schmemannovy teologické aspekty interpretace krize uvnitř církve kritické analýze, která se v textu předcházejících kapitol objevuje většinou spíše v náznacích. Jedná se například o kritiku vyhoceného Schmemannova pohledu na proces sekularizace (str. 258). Kromě kritiky se v závěru objevují i témata a otázky, které zůstávají stále otevřené a vyžadují další diskuzi jako například vztah Schmemannova pochopení ženství ve vztahu k sofiologii Sergeje Bulgakova a pojetí ženství u Pavla Evdokimova (str. 258-259).

Práci jednoznačně doporučuji k obhajobě, neboť autor prokázal potřebné předpoklady k dosažení titulu.

K úvaze a další rozpravě předkládám následující otázky:

1. Jak autor přiznává, tak by bylo obtížné zahrnout do své práce všechny formativní vlivy na Schmemannovu eklesiologii (str. 67), z nichž některé uvádí pouze v náznaku (str. 111). Kdyby měl prostor, jakého dalšího autora či autorku by do své práce zahrnul a z jakého důvodu?
2. Autor se v práci záměrně nevěnoval Schmemannově pojetí symbolu (str. 244). Mohl by podrobněji objasnit, jakou roli hraje symbol v Schmemannově pojetí vztahu církve a světa?
3. Podle autorových slov krize pravoslavné církve trvá až dodnes (str. 250). Jaké s sebou nese průvodní jevy dnes, 33 let po Schmemannově smrti? A jak by na ni asi dnes Schmemann reagoval? Co z Schmemannovy eucharistické eklesiologie je pro samotného autora dnes platné, a co mu u něj naopak chybí? Kterí teologové by mi mohli Schmemanna doplnit?

Mgr. Kateřina Bauerová, Th.D.

V Praze dne 30. srpna 2016